

CHARTISTÉ O SOBĚ A MEZI SEBOU

Informace o Chartě 77, buletin čs. občanské iniciativy, uveřejnil v čísle 2. (ročník druhý, 1979) fejton Ludvíka Vaculíka, nadepsaný Poznámky o statečnosti. Tento fejton, jakož i paralelní úvaha Petra Pitharta Bedra některých, vzbudily pozornost několika signatářů Charty, praví se (na str. 23) výše citovaných *Informací*: „Václav Havel napsal své odpovědi jak Ludvíku Vaculíkovi tak Petru Pithartovi, Jiří Gruša se analyticky vyslovil k fejtonu L. Vaculíka. Luboš Dobrovský na to reagoval dopisem Grušovi a pak ještě dopisem Milým přátelům, Vaculíkovi, Havlovi a Pithartovi.“ Do rozpravy zasáhli Anna Marvanová, Karel Trinkewitz, Zdena Tominová, mluvčí Charty 77, Jaroslav Suk a další.

Bez svolení a také bez vědomí vydavatelů *Informací* přetiskujeme níže v plném znění některé z příspěvků do této rozpravy, jakož i dva závěrečné fejtony v podstatě na stejný námět. Viz ostatně taky Básník píše z Prahy na str. 297.

1. Poznámky o statečnosti

Přemýšlím někdy, jsem-li už dostatečně vyspělý pro vězení. Mám z něho strach. Každý člověk, když doroste do občanského věku, měl by se s touto otázkou vyrovnat. Buď má jednat tak, aby nemusel na vězení pomyslet, nebo si musí uvážit, co mu stojí za takové riziko. Je zlé být zavřen za věc, která za dobu kratší nežli trest už nikoho nevzrušuje. Myslím, že to se například stalo těm, co byli zavřeni za letáky před volbami v roce 1972. Proto mě velice zaujal i povzbudil vzkaz Jiřího Müllera z vězení, že lidé venku mají jednat účelně a tak, aby se nedali zavřít.

Něco jiného je, když zavřou člověka, který z toho už má rozum, než když se spíš nešťastnou náhodou dostane do vězení člověk mladý, sotva odrostlý ženskému prsu. Žasl jsem nad osudem například Karla Pecky, jenž v uranových dolech probendil mládí. Sesbírat takto rozbitý život a dát mu účel, cenu a úroveň považuju za statečnost, jaká jistě nestála před počátkem jeho vězeňské kariéry. Normální, i poměrně mírný člověk, když začne špatně třeba jenom šachovou partii, má chuť rozmetat figurky. A to šachovou partii je prosím možno začít příště jinak! Život ne.

Pokoušet jenom vězení není ještě žádné dílo, jakož vůbec není dobré, když ve sporu dvou stran jedna vyprovokuje druhou ke kroku, který se nedá

odvolat bez ztráty cti, prestiže či autority. Tím se poměry jediné o třídu zhorší. Člověk potlačující názory druhých je pouhý cenzor; cenzor, jenž byl odporem proti cenzuře doveden k zavírání lidí, je už diktátor; diktátor, který při potlačování protestní demonstrace dá střilet do lidí, je hotový vrah. S cenzorem jsme mohli vyjednávat a byla možnost, že se tím jeho úřad promění, později zruší a cenzor přijme klidně místo úředníka jinde. Ale ve vrahovi získali jsme nepřítele, který nesmí na vyjednávání přistoupit, aby neskončil na popravišti.

Ale kde jsou slušné meze takovéto úvahy?

Nikdo neodpoví spolehlivě na otázku, zda Charta 77 zhoršila či zlepšila poměry a jak by to dnes vypadalo bez ní. Takové odpovědi se vzdejme a doznejme, že morální pohnutky bývají jenom zhruba stejnosměrné s politickými a že nejsilnější impulsy dostává člověk ze své povahy, a ne z názoru. Charta 77 dnes je něco jiného než v roce 1977. Všichni jsme si něco ozkoušeli. Slýchám povzdechy, že prý už to není tak pěkné. Na to říkám, že kdo nesouhlasí s činností aktivní a stále zaujaté části, má se tiše a nedemonstrativně odpojit a nekazit práci zbylým. Každý se může pokusit vyvinout způsoby, které mu vyhovují líp. Když si nějaký ohrožený kolektiv zpřesňuje vnitřní strukturu a zostřuje pravidla, nemůže počítat s velice širokým pochopením. Zatímco na jedné straně svobodného člověka požadavek jednoty straší, na druhé straně se většině střízlivého publika jeví stále hrdinštější skutky stále se zmenšující čety bojovníků stále víc jenom jako jejich osobní věc. Což myslím všeobecně pro všechna vyznání.

Většina lidí dobře cítí své meze a nejde v jednání nad to, co je schopna unést pak v následcích. Kdo přiměje lidi, aby v chladné sezóně šli nad svou nosnost, neměl by se divit, že se lámou. Pudový strach z hladu brzdí ve zdravém a střízlivém člověku sympatie k muži, jenž pro svou i společnou věc sáhl k hladovce. Ta věc je k smrti vážná, poleká se střízlivý člověk a hledí, kudy z ní trošku couvnout. Psycholog a politik nemůže čekat hrdinství ve všedním životě lidí, není-li prostředí zrovna ionizováno povzbudivým zářením ze silného zdroje. Hrdinské činy se nehodí do života. Jsou to zvláštní události, které se mají hlásit. Daří se jim v mimořádné situaci, která ale nesmí trvat dlouho. Davová psychóza hrdinství je výborná, když zároveň opodál několik střízlivých hlav s dobrou informací a spojením má představu, co potom.

Od hrdinství odlišuju pevnost normálního člověka. Normální člověk je dost setrvačný v dobrých zvycích a ctnostech, má svou pevnost a sám se brání jejímu navrtávání. Jako nerad vidí, když si někdo nebezpečně troufá, tak si zas rád potvrdí, že poctivá práce v klidu je to nejlepší, i když není zrovna dobře placena, a že slušné jednání nachází slušnou odpověď. Dnes hlavní útok není veden ani tak proti hrdinům, jako proti tomu, co jsme považovali za normu práce, jednání a vztahů. Řekl bych dokonce, že hrdinům se dostává jen odměřené dávky represí, již je režim sám sobě povinen, a nedělá to rád! Jelikož nechce žádné hrdiny potvrzovat! Válka má zůstat pseudonymní, bez významných tváří a dat. Proto jsou pravé nálože stále nových

druhů rozmisťovány do davu, kde nemají nikoho existenčně a tělesně zničit, nýbrž přivodit v něm změnu norem. Takové neutronové bomby: *nepoškozené prázdné postavy chodí do práce a z práce.*

Přeme se někdy, je-li to dnes horší než v padesátých letech, či lepší. Pro oba názory najdeme dost důvodů. Pravdivé zhodnocení závisí na tom, co ze své nynější situace dovedeme udělat pro budoucnost. K padesátým letům patřila revoluční krutost a nezištné nadšení. Určité skupiny obyvatel byly postiženy velice bolestně. Dnes o nadšení není řeči a zvláštní krutost se, až na výstřelky, neděje. Skupiny obyvatel jsou presovány mírněji, s větší odpovědností za výsledek. Přestalo také záležet na tom, ke které skupině kdo patří. Násilí se zhumanizovalo. Totální dozor nad obyvatelstvem se měkčeji rozprostřel po všech a po všem, není v něm nenávistných křečí. Je to horší, či lepší? Je to útok na sám pojem normálního života. Já to považuju za nebezpečnější než v padesátých letech, a existuje se nám v tom líp.

Za takových okolností má cenu hrdinského skutku každý kousek poctivě udělané práce, každý projev neúplatnosti, každé gesto dobré vůle, vybočení z chladné rutiny nebo krok a pohled bez masky. Zvláště protivník má nás zastihnout připraveny — ne umřít za jakousi všivou svatou věc, ale pochopit jeho dobrou stránku a uchopit ho za ni. Zatímco hrdinské činy lidí lekají a dávají jim možnost pravdivě se vymluvit, že na to nejsou stavěni, setrvat statečně na dobré normě můžou za přijatelné oběti všichni, a vědí to.

Ludvík Vaculík

V Praze 6.12.1978

2. Milý pane Ludvíku

Říkáte: buď má člověk jednat tak, aby nemusel na vězení pomyslet, nebo si musí uvážit, co mu stojí za takové riziko.

Ano: než jde člověk vykrást samoobsluhu, musí skutečně zvážit, jestli mu to riziko stojí za předpokládaný lup.

Nezavírá se však jen za vykrádání samoobsluh. Zavírá se například za romány. Jistého Vaculíka nezavřeli za *Morčata*, ale jistého Grušu zavřeli za *Dotazník*.

Podle vás zřejmě jednal Gruša nešikovně, že napsal *Dotazník*, protože chodit do vězení je hloupost. Vaculík jednal prozíravěji, že napsal jen *Morčata*.

Cítíte, doufám, tu absurditu.

Vždyť přece víte líp, než kdo jiný, že Gruša nemusel sedět za *Dotazník*, ale Vaculík mohl sedět za *Morčata*. Víte přece líp, než kdo jiný, že úvaha, zda zavřít Grušu nebo Vaculíka, nemá nic společného s tím, kdo z nich lépe zvážil riziko, ale je chladným a cynickým mocenským kalkulem. Jednou je taktičtější zavřít Grušu a snažit se tím vystrašit Vaculíka, jindy může být naopak šikovnější zavřít Vaculíka a snažit se tím vystrašit Grušu.

Grušov román je dobrý a tak koneckonců ty dva měsíce za to stály. Ale co kdyby to nebyl dobrý román? A co kdyby z těch dvou měsíců byly dva roky? Pak by bylo zřejmě třeba Grušu politovat jako ty blázinky, co si počátkem sedmdesátých let mysleli, že když upozorní voliče na jejich ústavní právo nevolit, projde jim to.

Ale což si nevzpomínáte, že stále ještě jste — ostatně spolu se mnou — obžalován žalobou z roku 1969? A což si opravdu neuvědomujete, že jsme tam mohli první půlku sedmdesátých let sedět místo Šabaty, Hübla, zrovna třeba my dva? Myslíte, že ten textík, co jsme tehdy podepsali, za to stál?

Když se to tak vezme, nic za to nestojí. Ani letáky, ani návštěva plesu, ani napsání nějakého románu. A co teprve odesílání textů českých spisovatelů exilovým časopisům!! Stálo to Ledererovi za to? Ještě že patří k těm mazaným hrdinům, kteří se těší jen z „odměřených dávek represe“ — vždyť nemusel být odsouzen jen na tři roky, ale třeba na deset; jeho paragraf to dovoluje. Stálo pánům Šimsovi a Šabatovi za to, že se zachovali v okamžiku ponížení jako chlapi? Zajisté, že nestálo: stačilo se sehnout a lid by je ihned lépe pochopil a nemuseli se octnout v té odpudivé vrstvě hrdinů! A co teprve Plastici — kdyby hráli s Helenkou Vondráčkovou, mohli se krásně zařadit mezi slušné lidi v mezích normy a nemuseli tak blbě skončit. Nevím, jak jste svůj fejeton myslel. Vím ale, jak působí — aspoň na mne. Zbaven hávu havlíčkovsko-peroutkovsko-vaculíkovské stylistické elegance, působí ve svém jádře a ve svých důsledcích asi takto: slušný člověk nedělá hrdinu a necpe se do vězení. Protože být hrdinou je cosi nesociabilního; není to ta správná poctivá práce, kterou mají slušní lidé rádi a která udržuje společnost v chodu; je to cosi, co lidi odpuzuje a čeho se děsí. Hrdinové jsou navíc nebezpeční tím, že jen zhoršují poměry. Vždyť ti fízlové jsou celkem slušní, když se s nimi slušně jedná. Nač je tedy provokovat nějakými romány, nějakou hudbou, nějakým posíláním knih do ciziny! Vždyť tím člověk ty dobráky přímo nutí k tomu, aby tloukli ženské a tahali kamarády do temných lesů a tam je kopali do břicha! Je třeba respektovat jejich prestiž a nedovolávat se tedy provokativně pořád nějakých Mezinárodních paktů anebo si dokonce drze opisovat písemnosti Černých, Vaculíků, Havlů a podobných, za což, jak je Vám jistě známo, sedí v Brně ve vězení tři kluci ve věku Vašich synů. Taky hrdinové, kteří jen zhoršují poměry!

Ale teď bez nadsázky: nikdo nevíme, předem, ani kolik uneseme, ani co nám bude dáno nést. To může bezpečně vědět jen ten Váš rozšafný projekt rozumného slušného člověka v mezích normy. Nikdo jsme se tady předem nerozhodli že půjdeme do vězení, ba co víc, nikdo jsme se ani nerozhodli, že budeme disidenty. Stali jsme se jimi ani dobře nevíme jak a ve vězeních jsme se začli ocitat taky aniž přesně víme jak. Dělali jsme prostě určité věci, které jsme museli dělat, a které se nám zdálo slušné dělat; nic víc a nic míň. Šťastní ti, kteří jsou slušní a do vězení se nedostali. Ale proč by ti, které to potkalo, Gěli být vůbec od těch prvních oddělování? Copak to není často věc úplně náhody nebo svévole, kdo do toho spadne a kdo nikoliv? Ty, které nazýváte hrdiny a naznačujete tím, že jsou přemrštění, nedostaly

přece do vězení jejich mučednické ambice, ale neslušnost těch, kteří zavírají za romány nebo za přehrávání pásek s neoficiálními zpěváky!

Do vězení nechce nikdo. Kdyby se lidé řídili Vašimi vývody a kalkulovali na způsob zloděje, zvažujícího, jestli se mu vyplatí vykrást samoobsluhu, pak by v naší zemi už dlouho neexistoval jediný projev solidarity s nespravedlivě postiženým člověkem, jediný pravdivý román nebo svobodná píseň, neexistoval by dokonce ani jediný fejton. Protože kde je nějaká jistota, že zítra nezačnou zavírat i za fejtony?

Snad jste chtěl říci, že tiché a nenápadné ponižování tisíců anonymních lidí je horší věc, než když občas zavrou známého disidenta. Nepochybně. Jenomže proč toho disidenta zavřeli? Většinou, když to vezmete kolem a kolem, právě za to, že říkal pravdu o tom tichém a nenápadném ponižování tisíců anonymních lidí.

Někteří jsme v té tvrdé a deprimující konfrontaci s tajnou policií dva roky, někteří deset let a někteří celý život. Nebaví to nikoho. Nikdo předem nevíme, jak dlouho to vydržíme. A každý máme právo, když už nemůžeme dál, se stát do pozadí, některé věci nedělat, odpočinout si anebo se třeba i vystěhovat. To všechno je pochopitelné, normální, lidské a já jsem poslední, kdo by komukoliv něco takového zázlival.

Co ale lidem zazlívám, je, když neříkají pravdu. A Vy — nezlobte se — tentokrát pravdu neříkáte. Váš

Hrádeček 25.1.1979

Václav Havel

3. Bedra některých

Vidím a slyším Jirku jako dnes: sedí na visuté sedačce sklízecího vehiklu mezi voňavými plody a usmívá se tak trochu triumfálně. Právě mi sdělil cosi, co mě poněkud zaskočilo, na co jsem nebyl připraven, a už vůbec ne od něho; a teď se pase na rozpacích mladého odborného asistenta, který přečetl pár knížek o politice, ale láká jej spíše přemýšlení než přímé jednání. Ne tak Jirku.

Byl jsem tak zaskočen, že si celou scénu vybavuji ještě i dnes: teprve před chvílí vyšlo slunce, ale už svítí nepříjemně jásavým světlem. Může být půl páté ráno, ještě není to nesnesitelné horko. Jsme na plantáži kibucu Shomrat, nedaleko Haify. Vpravo za námi se zvedá hřbet starozákonního Karmelu. Trháme hrušky. Je polovina měsíce srpna 1968 a my se přeme o demokracii. O čem jiném tehdy! Jirka před chvílí rázně zpochybnil všechna má navrhovaná pojetí vlády lidu: prý zcela nedostatečně vzala v potaz vůli těch, kteří chtějí jednat více a důsledněji než jiní.

Právě promluvil velmi sugestivně o „aktivní menšině“ a o jejich právech. Žádná ústavní pravidla, žádné procedurální garance, beroucí v ochranu nedochvilné, nepřítomné, liknavé, prostě ne dosti uvědomělé občany, žádná zařízení chránící většinu, které se někdy říká „mlčenlivá“, neměla by přece omezovat ty, kteří chtějí být stále „u toho“. Kterí chtějí co nejvíce ovlivnit a pokud možno i nejvíce rozhodnout. Proč by tito lidé měli být nějakými rovnostářskými klauzulemi omezováni ve prospěch těch, kteří jsou zaujati méně, jsou třeba lhostejnější, skeptičtější, mají málo času nebo to prostě nezajímá? Každý přece může být aktivní; za demokratických poměrů nikomu nic v tom nebrání — kromě toho jejich menšího zájmu. Nebo zájmů a starostí o něco jiného než o politiku. Ať rozhodující slovo mají ti, kteří o takové slovo opravdu stojí, kteří svůj vážný zájem osvědčí — tak nějak promluvil studentský vůdce těch let, Jiří Müller.

Tušil jsem, že v jeho naléhavém uvažování je nějaká chyba. Tenkrát jsem ještě neuměl přesněji formulovat své námitky: že nelze misku „aktivní menšiny“ na vahách obecné vůle zatížit nezvažitelným závažím onoho silného zájmu o věci veřejné, že nelze zvolit, aby miska s většinou lehkomyslně se věnující práci, přemýšlení, pití piva, ženským, sadaření, nechoďící na schůze a ignorující volby, byla shledána jen proto lehkou. Neboť menší starost o politiku patří k životu, či vlastně je to slušný život sám a dobrá politika takový život zajišťuje.

Neuměl jsem Jirkovi tehdy pádně odpovědět a ostatně, i kdybych to uměl, bylo by mně to málo platné. Není žádná zcela spolehlivá obrana proti nelegitimním aktivistům, kteří se rozhodnou vzít naše starosti na svá bedra. Taková obrana je pak tím obtížnější, čím nenormálnější poměry vládnou. Čím méně pravidel a norem, těch psaných, ale snad hlavně těch nepsaných, které nese tradice, platí za nesporné, obecné, respektované, uctívané. A tedy navyklé.

Jsme o deset let starší, měli bychom být i o nějaký ten rok moudřejší. Často v posledních měsících vzpomínám na náš rozhovor v shomratském hrušňovém sadu. Starosti o život nás patnácti milionů vzala na sebe menšina, která se o svá práva těch nejaktivnějších přihlásila v době, řekněme, ne zcela normální. Do té míry nenormální, že s těmi právy musela vzít už také všechnu moc. Jinak to provést snad ani nešlo. Čekáme dosud s napětím a stále ještě s nadějí, že jí nakonec nezbude nic jiného, než se o ty těžší a těžší starosti s námi všemi více podělit.

Před dvěma lety rozhodla se zhruba tisícovka lidí přihlásit se o právo na spoluzodpovědnost za poměry této země v otázce lidských práv. Aktivní menšina, chcete-li. Smyslem pokusu byla také snaha vytvořit solidární společenství bez stranických předsudků a příslušné nedůvěry. Smysl byl i v osvědčené občanské odvaze podepsaných a také ve víře v osvobozující účinek pravdivého slova.

Dnes si myslím, že malá naděje na konstruktivní dialog s mocí (a ten jsme přece chtěli!) začala z naší strany vyprchávat tehdy, když jsme přestávali umět a pak už i chtít čelit aktivní menšině, tentokrát mezi námi, menšině, která vzala naše starosti na svá bedra. Když se hrstka nadšených, obětavých, riskujících, horlivých, netrpělivých, úhrnem — a mnohdy proti jejich lepším předsevzetím — radikálních ujala věci, která měla být společnou. Obávali jsme se, aby se z našeho volného společenství nestala sekta posledních spravedlivých, abychom se neuzavřeli do gheta pyšné výlučnosti, v němž hrozi riziko příjemně se zabydlet, ale nedokázali jsme zabránit, aby se všech našich plánů a starostí neujala malá skupina sebou samotnými do věci zasvěcených aktivistů, kteří mají naspěch. A kteří podle toho volí i způsob, kterým za onu tisícovku promlouvají ke světu.

Odmítali jsme pevněji se zorganizovat, protože jsme nechtěli, aby se mezi námi vyvinuly aparátnické manýry se vším všudy: s odstupňovaným vědomím důležitosti jednotlivců, s odměřovanou diskrétností (co se komu poví a co ne, v jaký čas a v jakém zabalení), a s atmosférou podezíravosti a nedůvěry, osočováním jedněch druhými, s intrikažením, jako by už šlo o tu moc. Obávali jsme se, aby se naše myšlení nestalo jen negativním obtiskem myšlení a jednání Státní bezpečnosti. Co jsme tak nechtěli, právě se však děje. Místo politiky, kterou jsme střízlivě ponechali těm, kteří na to dnes mají, horlivě se alespon politikaři.

Měli jsme být všichni také aktivnější, abychom těm horlivým nedali takovou šanci? Měli, ano, právě to jsme měli, slyším jejich tu upřímně vyčítavé, tu i pokrytecky spokojené hlasy.

Ale to právě není možné. Vždycky budou jedni agilnější než druzí. Někteří z nich budou i obětaví a stateční, avšak ani to jim nedává žádná práva, pokud jde o ty ostatní. S tím, že se lidé takto mezi sebou liší a budou lišit, musí se prostě počítat. Ale počítat s tím je možné na dvojí způsob: jedni tuto právě tak banální jako politicky fatální okolnost pochopí jak příležitost, jako výzvu, jako povolání k „poslání“. Ostatní pak mohou jen trnout nadějí, že to s tou horlivostí a starostlivostí nepřeženou. Že nezatiží původně společné úsilí tak naléhavou a netrpělivou náročností, kterou neunes, pod kterou se — v našem případě — jako pouze občanská a pouze iniciativa prostě zhroutí. Že jim půjde méně o důkaz vlastní pravdy vůči moci, než o společný zájem národa. Že zkrátí svá soukromá politická a ideologická cukání.

Ti nejaktivnější z nás toho však chtějí mnoho, ale právě že dosahují stále méně. Kdo už dnes o jejich dobré práci ví? Po zákonu vnitřního vývoje každého úzkého kruhu zasvěcenců jsou stále více stravováni svými zcela interními problémy a spory. Nelze se tomu jen dívat. Mají přece stále policii v patách a jsou přednostně existenčně ničeni. Pak ale také nepřekvapí, že osvědčují stále méně smyslu pro běžné starosti ostatních, nikoli už jen té původní tisícovky, čert ji vem, ale všech občanů tohoto státu. Poslední dobou si stále neomylněji vybírají k řešení ty problémy, které lze nejméně snadno řešit a které se týkají zase jen některých. Co jsme mohli čekat?

Mohli jsme čekat asi jen na zázrak : na smysl pro míru těch neaktivnějších, na zdrženlivost těch nehorlivějších, na trpělivost těch nejobětavějších, na moudrost těch nejzasvěcenějších.

Chtěli jsme zřejmě všichni příliš mnoho a málo jsme počítali s nenormálností poměrů, kterou jsme přece i my poznamenáni: i mezi námi se vyvinulo, co trápi slušné občany ve větším měřítku státu. Bedra některých zřejmě vždycky chtějí být nad únosnou míru obtížena starostmi těch ostatních. V nenormálních poměrech mají k tomu pak lepší příležitost.

Nenormální poměry bychom měli napravovat, o tom není sporu, ale kde a jak? Měli bychom se o to pokoušet především tam, kde přitom nebudeme muset dávat šanci aktivním menšinám, kde budeme stačit s vlastní odpovědností. Tam, kde ji budeme moci učinit docela konkrétní, osobní a nepřenosnou. Nedelegovatelnou. Nemohu a nechci nikomu radit, kde je to „tam“. Myslím jen, že je to alespoň pro tuto chvíli blíže naší každodennosti než svátečním svobodám. Blíže problémům pracovišť než problémům parlamentu a vůbec vysoké moci. Ba blíže našim povinnostem než právům.

Ta nejsou totiž vůbec nikdy samozřejmá. Na rozdíl od papírového světa ústav, deklarací a mezinárodních paktů mělo by přece v našem existenciálním výměru světa platit, že existuje cosi základnějšího, cosi jako nesa-mozřejmý vnitřní nárok na ona práva a svobody, ostatně toliko logicky jednoznačné. Nárok, který vzniká pro jednotlivce i pro celou společnost jen z opravdu osvědčené odpovědnosti a tedy z celkové kvality lidských vztahů. Vztahy mocenské jsou jen částí našeho světa, a moc proto nemůžeme činit odpovědnou za veškeré neřádstvo kolem nás.

Ještě jedonou jsem potom pracoval v Shomratu s Jirkou. Vzbudili nás už před druhou hodinou ráno a v dlouhém kalném rozbřesku jsme na auto nakládali kohouty. Hákem jsem je zachytával z vyděšené tlačence za pařáty, bral po dvou do rukou a podával je hlavou dolů Jirkovi na korbu, kde on je strkal do beden. Kohouti šileli a klovali nás, kam jen mohli. Úzkostným sborovým kokrháním zvěstovali ráno z konce srpna 1968. Mlčeli jsme, ani nám nic jiného nezbyvalo. Bylo nám všelijak z té divné práce a z té doby. K problémům „aktivní menšiny“ jsme se od té doby nedostali.

Kohouti již dávno splnili své poslání na sousedních farmách a páni je snědli. Jirku pustili z vězení.

Měli bychom v té rozpravě pokračovat.

31. prosince 1978

Petr Pithart

4. Milý pane Pitharte

Vás fejeton „Bedra některých“ se štěpí do dvou částí: „politologické“ a „protestní“, přičemž první je zřejmě jen úvodem k té druhé.

V „politologické“ části svého fejetonu uvažujete v podstatě o tom, čím to je, že účast aktivních lidí na veřejném životě je díky jejich aktivitě jaksi výraznější, než účast těch „pasivních“, a zamýšlíte se o otázce, jak tento nezdravý úkaz odstranit a jak zařídit, aby věci veřejné nebyly pořád jen v rukách těch aktivních, respektive jak chránit zájmy pasivních před aktivitou aktivních.

V „protestní“ části, která je zřejmě hlavní, protestujete pak proti tomu, že tenhle smutný jev postihl i Chartu 77, které se zmocnila hrstka aktivních lidí, znemožňujících svou horečnou aktivitou konstruktivní dialog s vládou, samozvaněky promlouvajících za všechny ostatní, nezajímajících se o své spoluobčany, ale jen o své exkluzivní problémy atd. atd. Jménem nějaké blíže nespecifikované skupiny signatářů — důsledně totiž užíváte plurálu „my“ — se pak zamýšlíte o tom, jak jsme mohli dopustit, aby se stalo to, co se stalo: že za vás promlouvají aktivní samozvanci. A posléze uzavíráte konstruktivním návrhem: že by bylo lépe zabývat se řešitelnými problémy každodennosti na pracovištích a povinnostmi občana, než nějakou vysokou politikou a bojem za beztak nesamozřejmé svobody.

Dovolte mi několik poznámek k Vaším vývodům:

Že aktivní lidé jsou aktivnější, než lidé pasivní, je fakt, na kterém asi těžko někdo někdy něco změní. Lidé jsou skutečně (naštěstí) různí a liší se tudíž pochopitelně i mírou svého zájmu o věci veřejné a mírou své chuti se veřejného života účastnit. Tahle banalita, která platí v každém systému, v každém státě i v každém spolku, samozřejmě vůbec nijak nesouvisí s tím, jaké jsou v té které pospolitosti poměry a co si o té či oné „aktivní menšině“ myslet: to odvisí totiž jen a jen od toho, co konkrétně ti aktivní lidé dělají. Aktivní menšinou byli Hitker a jeho druzi, když se profackovávali v Německu k moci, aktivní menšinou byl profesor Masaryk, když nikým nepověřen vybojovával Československou republiku, aktivními menšinami byli za protektorátu vlajkaři i odbojáři. Aktivní lidé vždycky byli, jsou a budou víc vidět, než lidé pasivní, podobně jako voda asi vždycky bude mokřejší, než země, aniž z toho cokoli vyplývalo proti vodě nebo proti zemi. Na čem ovšem vždy znovu a jedině záleží, je, zda to, co tihle aktivní lidé dělají, je dobré nebo špatné, jestli chystají příkladně genocidu národů nebo naopak bojují za to, aby člověk mohl žít svobodněji a občansky pasivní sadaři si mohli nerušeně sadařit, i když jsou třeba Židy. Zdá se, že tyhle detaily Vás v „politologické“ části Vašeho fejetonu vůbec nezajímají; proto taky můžete vést tu nádhernou paralelu mezi „aktivní menšinou“, která vzala s nástupem „normalizace“ věc naší země do svých rukou, a „aktivní menšinou“ v Chartě 77, kterou sice nejmenujete, ale v níž si chtěl nechtě musím představovat například přítele Ladislava Hejdánka, který díky své politováníhodné aktivitě je už šestnáct měsíců mluvčím, podepsal za tu

dobu desítky různých dopisů, sdělení, dokumentů a protestů, napsal desítky „Dopisů přáteli“, v nichž se zabývá nejrozmanitějšími problémy naší společnosti, a při tom všem ještě kdesi pracuje jako topič. Že Vás na tématu „aktivních menšin“ nezajímá to jediné, co je na tom tématu důležité, totiž vlastní obsah, smysl a cíl aktivity takových menšin, je ovšem pochopitelné: vždyť celá ta „politologická“ úvaha není ve Vašem fejetonu proto, proč se tam tváří být — totiž proto, aby k tématu „aktivních menšin“ něco nepředpojatého řekla —, ale jen proto, aby posloužila jako vzosný teoretický úvod k části „protestní“.

Pokud jde o ní, jeví se mi jako ukázkový příklad přesně těch nešvarů, které předhazujete oně samozvané „aktivní menšině“: říkáte, že politikáři, že se zabývá jen zasvěceně čímsi, do čeho sama sebe zasvětila, že se prostě škvaří ve šťávě jakýchsi svých interních záležitostí. Ale co jiného děláte Vy? Považuji se za člověka do chartovních věcí dost zasvěceného, ale přesto při nejlepší vůli nevím, proti komu vlastně protestujete a co mu konkrétně vytýkáte. Cítím, že proti někomu cosi intenzivně máte, ale nevím proti komu a nevím přesně co, protože jsem zřejmě stále ještě málo zasvěcený.

Skutečně: koho tou „aktivní menšinou“ vlastně myslíte? Hejdánka? Mne? Nebo členy Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, kteří jsou tak neodpuštělně aktivní, že se ještě pořád zajímají o to, koho kde zase zavřeli za to, že si opisoval nějaké fejetony, že psal úřadům, že si nahrával pásky svých oblíbených zpěváků; kterým není jedno, jestli mají manželky těch zavřených lidí co jíst; a kteří — dokonce — na ty různé procesy pořád ještě jezdí v naději, že až některého z obžalovaných povedou v poutech po soudní chodbě, všimne si, že má kamarády, kteří na něho myslí? Anebo máte na mysli ty chartisty, co piší různým svým zahraničním soudruhům a přátelům dopisy, v nichž je informují o bezpráví a žádají o solidaritu? Nebo myslíte ty z nás, kteří se zajímají o práci polských obránců lidských práv aspoň tolik, jak se oni zajímají o naši práci, a lezou po horách, aby si s nimi nohli popovídat? Nebo jste tím myslel ty různé mladé lidi, kteří opisují Vaše i moje texty, aby je mohli číst další? Nebo jste myslel ty různé kroužky přátel, kteří mají podobné názory a kteří se pravidelně scházejí, aby si popovídali o politice, umění a všech dalších věcech, které je zajímají? Anebo jste myslel Julia Tomina, který seznamuje mladé lidi s antickým myšlením a který napsal výbornou reportáž o „každodennosti svého pracoviště“? Či jste snad myslel Jiřího Dienstbiera, který při všem, co dělá, si našel ještě čas sestavit hezký sborník o mezinárodní politice? Anebo jste myslel Petra Uhla a Rudolfa Slánského, bez jejichž neúporné drobné práce by už dávno možná Charta 77 neměla tu autoritu, kterou mezi mnoha našimi spoluobčany doma i přáteli v zahraničí má?

Vytýkat něco někomu, ale neřict otevřeně, komu to je vytýkáno a co mu je konkrétně vytýkáno, tahle podivná hra mnohoznačných narážek, to je — s prominutím — přesně ta aparátnická kafeárna, které jste se „vy“ — totiž ona blíže neurčená komunita, za níž promlouváte — chtěli, jak píšete, v

Chartě uvarovat.

Samozřejmě: v Chartě 77 — jako v každém jiném společenství — jsou lidé aktivnější a méně aktivní a nejrůznějším způsobem aktivní. Ale nejen to: tvoří ji lidé tak různých povah, osudů, názorů, zájmů a povolání, že si lze stěží představit pestřejší společenství. Někdo má chuť, energii, čas a odvalu věnovat se cele různým chartistickým textům, konzultovat je, opisovat a šířit; někdo sedí naopak doma a píše intenzívně své paměti. Nač ale stavět jedny proti druhým? Co je na tom vlastně špatného, že každý dělá to, co ho nejvíc baví? Ale hlavně: nač komukoliv vyčítat, že bere něco na svá bedra *za Vás*? Pokud vím, všechno, co jednotliví chartisté i jejich různé skupiny dělají, dělají jen a jen za sebe, jen za sebe to podepisují a jen svou existencí si za to ručí.

Existuje jen jediný případ, kdy skutečně dva až tři lidé podepisují sice určité texty svými jmény, ale nepromlouvají tím výhradně jen za sebe. Tím případem jsou mluvčí Charty 77. Jak víte, nemáme zatím možnost sejít se nad každým textem v Lucerně na nějaké plenárce Charty a hlasovat o něm. Nezbývá tudíž, než důvěřovat mluvčím. A mluvčím nezbývá, než konzultovat texty, které mají podepsat, aspoň s některými signatáři a doufat, že to, co podepíší, bude odpovídat poslání a duchu Charty a že se to tudíž nesetká s nesouhlasem signatářů. Není to nikterak lehké rozhodování a taky se proto moc lidí do té funkce nehrne. Ale jinak to prostě nejde. Nic lepšího jsme aspoň zatím nevymysleli — ani Vy, ani já.

Ale zpět k Vašemu fejetonu: jediná poněkud konkrétnější výčitka, kterou „aktivní menšinu“ adresujete, je, že se Charta 77 zavývá exkluzivními tématy, která nezajímají většinu spoluobčanů. Myslíte tím zřejmě atomový a cikánský dokument. Neumím posoudit, jak velkou část veřejnosti tato témata zajímají, možná máte v tomto směru více informací, než já. Ale ať je tomu jakkoliv, rozhodně si nemyslím, že to jsou témata nedůležitá. Zvlášť si to nemyslím od té doby, kdy jsem ve vězení vyslechl několik otřesných vyprávění o tom, co to znamená žít v podmínkách nikoli pouze politického, ale skutečného — tj. rasového — apartheidu. To je ale věc názoru. V jistém ohledu máte pravdu: zajisté by se našla témata, která by zaujala větší část populace. Já sám vím aspoň o deseti takových tématech. Bohužel nebylo zatím v silách „aktivní menšiny“ je seriózně zpracovat. Kéž byste měl na ty, za něž promlouváte, takový vliv, abyste nějaký takový dokument od nich vyzískal!

A ještě jedna poznámka: čtenář, který nic neví o Chartě 77, by z Vašeho fejetonu měl pravděpodobně dojem, že se Charta skládá z deseti nebo třiceti uzurpátorů, kteří všechno dělají, a z devítisetpadesáti pasivních signatářů, kteří s uzurpátory nesouhlasí a za něž promlouváte Vy. Trochu o poměrech mezi různými skupinami signatářů vím a jsem šťasten, že dojem, který Váš fejeton evokuje, neodpovídá skutečnosti. Vedle různých víceméně intelektuálních kroužků v Praze, v nichž jsou možná i tací signatáři, kteří se cítí být jako Vy onou odstrčenou „pasivní většinou“, existuje totiž mnoho — a kdoví, jestli oni nejsou tou skutečnou většinou — tak zvaných „obyčej-

ných“ signatářů, roztroušených po celé republice, kteří dělají mnohdy víc práce, než si asi myslíte. Jejich práce je nenápadná, omezuje se na jejich lokální prostředí, ale je důležitá právě proto, že zasahuje onu „každodennost“, kterou — jak se domníváte — „aktivní menšina“ přehlíží. A vím z nesčíslné vlastní zkušenosti, jak jsou všichni tito „osamělí bojovníci“ rádi, když ne-li odjinud, tak aspoň z cizího radia slyší, že Charta vydala nový dokument, že napsala nějaký dopis, který sklidil pozornost, že se někoho zastala, že se jí dostalo nových projevů sympatií ve světě. Tito signatáři — i když nepatří k Vámi napadené „aktivní menšině“ a jsou v „centru dění“ dokonce daleko vzdálenější, než Vy sám — jsou kupodivu rádi, že jakási „aktivní menšina“ existuje, že něco dělá ba co víc: pocítují její práci jako svou vlastní věc. Ostatně ze zpráv, dosvědčujících, že Charta žije a pracuje, nemají radost jen oni, ale tisíce lidí, kteří z ní sympatizují (jakou radost měl a tahle část veřejnosti například jen ze zpráv o kontaktech s polskými přáteli!). Nedávno jsem dostal hezký dopis, podepsaný jedenácti mně neznámými mladými lidmi, kteří mimo jiné píší: „A když my sami nejsme vládou, nechceme být ani pískem.“ Zdá se, že tihle *skuteční* příslušníci „pasivní většiny“ nemají — na rozdíl od Vás — pocit, že práce aktivní menšiny“ nějak zkracuje jejich většinová práva. A mají podle mého názoru pravdu.

Nemyslím si, že není práci Charty co vyčíst. Naopak: vím sám velmi dobře, kolik má tato práce problémů, od těch nejbanálnějších až po ty koncepční. A myslím si, že nic není tolik zapotřebí, jako věcná a otevřená diskuse o těchto věcech a o tom, co by se mělo dělat jinak a lépe.

Váš fejeton příspěvkem do takové diskuse není. Chápu ho jako výraz nějakých mně nejasných úctů, jež si s někým vyřizujete a které odíváte do roucha „politologických“ úvah o problému „aktivních menšin“. Těším se, že příště už napíšete jasně, co, kdy, kdo a proč udělal podle Vašeho názoru špatně nebo co a jak by se mělo dělat lépe. Takové hlasy věru Charta potřebuje — a nejvíc ta „aktivní menšina“, která, zdá se mi, po ničem netouží víc, než aby nemusela brát — řečeno Vaší terminologií — všechno na svá bedra.

Váš

Hrádeček, 1.2.1979

Václav Havel

5. Milým přátelům, Vaculíkovi, Havlovi a Pihartovi

A máme tu nový, sotva užitečný spor. Český, nesmyslný, neboť vzniklý na špatném čtení, z netrpělivosti a z nezvládnutého temperamentu.

Vaculík se zamyslel nad statečností, změřil ji rozvahou, zalitoval let, která ztrávili a ztratili ve vězení lidé, kterých si váží a kteří jsou mu blízcí, zapo-

chyboval o přitažlivosti hrdinských vyjimečných činů a vyslovil myšlenku tolikrát již otevřenou: Hrdinské činy se nehodí do života.

A Havel mu za to vyčinil. Pěkně zostrá. Hned na něho zhurta uhodil, že se nemá říkat nepravda a že se to předem neví, co stálo za zavření, a co ne, a špatný rádce hněv ho ponoukl, aby se, jak už to v hněvu se stává, dotkl alespoň trošičku, alespoň v možnosti jeho cti.

On taký Vaculík není bez viny na tom sporu: některé věci zkrátka nesnesou bonmoty a maximy a „slušné meze takové úvahy“ o tom, co se do života hodí nebo nehodí měly by být vytyčovány obezřetněji a ne tak halabala řáp sem řáp tam.

Ale krucinál, cožpak se slušný člověk hned pere, když zjistí, že mu ten druhý v dobré vůli šlápnul, kam neměl? A to ještě je otázka, jestli tam šlapat měl nebo ne! Já si třeba zrovna myslím, že by se tam šlapat mělo, kam se Vaculík pustil, poněvadž jinak nepoznáme, je-li tam půda pevná nebo jen nějaké třasovisko.

Cožpak Vaculík opravdu říká, že to byl hazard, když se stalo a zavřeli Jiřího Müllera? Ne! Říká, že je to škoda, že ho zavřeli. A to má pravdu. Cožpak někdo víc než Vaculík dal najevo, jak mu imponuje mužnost Šimsova? Celý jeden fejeton o tom napsal a je to výraz obdivu k tomu Šimsovu postoji.

Vaculík prostě říká, co kolem sebe vidí on, a nejen on, že tohle lidi leká a že mají výmluvu, poněvadž oni by zavření nesnesli; a taky říká, že vedle hrdinských činů si váží poctivé práce. Já z toho tedy — ať dělám co dělám — žádné znevážení statečnosti vyčíst nedovedu. Jen to mi Vaculík připomíná, co stejně dávno vím, že je rozdíl, když zavrou Grušu za poctivý román (a to je pak jedno, zda je dobrý nebo méně dobrý), a když si o zavření říkáme pro věc málo důležitou, jakou byl třeba — v mých očích — ten pověstný ples, který Havel zase vidí s Grušovým románem v jedné řadě. No a jsme vlastně u toho, oč asi jde: já to pro sebe vím, co by mi stálo za zavření a je to nejspíš něco maličko jiného než u Vaculíka a zase něco maličko jiného než u Havla. A taky Vaculík ví, co nedělat a co dělat, stejně, jako to ví Havel. Ale taky skupiny obyvatel, o kterých píše Vaculík, to vědí. Někomu je moc, co jinému je málo a naopak. A o téhle míře je Vaculíkův fejeton a zaplaťpámbu za něj. Hledat tu míru pro všechny stejnou, to by byl nesmysl, poněvadž on si ji stejně musí každý najít sám, to za prvé, a za druhé, žádná taková míra společná neexistuje. Existuje ale určitě skutečnost, že těch, kteří mají *zatím* tu míru užší a kratší a nižší je víc než těch, kterých se Vaculík prý nešetřně dotkl. A kdyby se Havel ještě víc zlobil, na tom nic nezmění.

A ještě k tomu Havlovi špatnému čtení: cožpak opravdu Vaculík neprojevuje dost úcty k statečným, když říká: „Slychám povzdechy, že prý už to není tak pěkné. Na to říkám, že kdo nesouhlasí s činností aktivní a stále zaujaté části, má se tiše a nedemonstrativně odpojit a nekazit práci zbylým“.

Tak proč ten rozhóřčený tón, Václave Havle? Obojí tu přece je, i ta skupina

aktivních i ta většina, co se leká. A Vaculíkovi připadá (mně taky), že ta většina je alespoň tak důležitá, jako ti, co se nebojí a už párkrát dal najevo, že se nebojí ani on, a taky že by se ta většina musela lekat ještě víc, nebýt těch nelekavých. On totiž Vaculík nenapsal jen ten fejeton, který je předmětem sporů, ale napsal a udělal i leccos jiného; a teď se ohlédl, jestli ostatní stačí tomu tempu, co se jím někteří ženeme a jsme hnáni. A o tom ohlédnutí podává zprávu. Já si toho vážím, zrovna jako si vážím statečnosti Šimsovy, i když vůbec nevím, jestli bych taky měl tu sílu jako on. Jen plesy mne nelákají, protože souhlasím s Vaculíkem, že „pokoušet jenom vězení není ještě žádné dílo“.

U nás ovšem když spor, tak hned všichni hurá do toho. Tíhu sporu vzal na svá bedra i Petr Pithart. Trochu hovoří jako Vaculík, ale trochu zase úplně jinak: „Ti nejaktivnější z nás toho však chtějí mnoho, ale právě že dosahují stále méně“. To říká Pithart a ještě si přísoluje, že hlasy těch nejaktivnějších z nás jsou kromě jiného i „pokrytecky spokojené“. A pak že jsou „aktivní menšina“, a aktivní menšiny jsou všechny stejné, to jest špatné. A taky je prý špatné, že ti nejaktivnější jsou „stravování svými zcela interními problémy a spory“, což je prý „vlastní každému vnitřnímu vývoji úzkého kruhu zasvěcenců“.

Velmi nepozorně tu Pithart formuluje svá stanoviska. Tak nepozorně, že hází do jednoho pytle lidi, kteří svou menšinovou aktivitou získávají moc a s ní taky statky pozemské, a lidi, kteří právě této moci staví do cesty svou existenci a nezískávají kromě pocitu mravního uspokojení nic; zato hodně ztrácejí, i ze svých pozemských statků. Tahle nepozornost je ovšem draze zaplacená: leccos moudrého a potřebného, co autor vyslovil, zůstane nepovšimnuto čtenářem, který nemůže nezabloudit v labyrintu sugestivních krátkých spojení.

Proboha, jen se nedejme unášet afektem; Havla ponouká hněv a vlastní nepozornosti čtenářské, Pitharta cosi jiného, stejně pochopitelně lidského — nekritické zaujetí pro vlastní myšlenku, snad ne ještě zcela zralou. Kdopak z těch, jimž je kritický tón Pithartova textu určen, promluvil či promlouvá hlasem „pokrytecky spokojeným“? Mohl by jmenovat, aniž by ukřivdil jim nebo sobě? Jsem si jist, že nikoliv. Ba ani ten „úzký kruh zasvěcenců“, jehož členové jsou „stravování svými interními spory“, se mi nelíbí, nelíbí, neboť vrhá jen špatné světlo na lidi, kteří prokazují odhodlání úctyhodné i tam, kde nemusí být příkladné. A té úcty se mi v Pithartově textu nedostává, zatímco ve Vaculíkově fejetonu je jí dobrá míra, i když Havlovi uniká.

Tak! Mně ten spor, který se tu vede, není proti mysli, protože znamená, že se tu něco děje, že lidi přemýšlejí o tom, jaký význam má jejich práce, jejich aktivita, jejich příklad. A беру si z něj poučení, že se všichni musíme ohlížet, odkud jsme vyšli, a dobře se dívat, kam jdeme, kdo jde s námi, kdo nám nestačí a kdo se dal třeba jinou cestou. Ne každá jiná cesta musí být špatná, to už bychom měli vědět, po těch zkušenostech! Co je mi ovšem proti mysli, to je neuváženost, hněv, přemíra afektu, záměrná či bezděčná

mnohovýznamnost a krátká spojení, intolerance, osočování a nesebekritičnost. A špatně čtení.

V Praze 3.2.1979

Luboš Dobrovský

6. Právo na osud druhého

Když tehdy před deseti lety dobrovolně zvolil strašnou smrt mladý člověk, byli jsme otřeseni nad takovou obětí. Kdo potom zažil smuteční průvod s maminkou za rakví, porozuměl ještě jinak: byla to tato černá paní, vrávorající žalem, kdo byl *také* obětován. V myslích přihlížejících a splolucitících začala růst zpochybňující otázka: jak jen mohl...?

Má vlastně člověk právo obětovat spolu se sebou ještě někoho dalšího?

Tato otázka již neméně deset let bývá klíčem k našemu jednání či nejednání: člověk volí své skutky s ohledem na své nejbližší a tento ohled bývá posledním holým, zranitelným místem v krunýři odhodlaných nezranitelných. Snad není výslechu bez temného poukázání na možný osud dětí, manželky, starých rodičů. A skutečnost hovoří sama: rodinní příslušníci i ze vzdáleného kolena jsou nejrůznějším způsobem utiskováni a smyslem tohoto útisku je ovlivnit někoho jiného: buď jej zastrašit, odvrátit od činu, nebo potrestat, pomstít se za dokonaný čin.

Odpovědí snad nejčastější v našem národě je, bohužel, rezignace na autentický projev a ohnutí se ve směru tlaku. Takováto reakce každé jednotlivé rodiny pak v úhrnu velkých čísel skládá osud národa, naše nejnovější dějiny. Nelíbí se nám to, argumentujeme tím, že za našich podmínek by se stejným způsobem jako my choval i kterýkoliv jiný národ, a především poukazujeme na prvního viníka. Avšak každou lidskou situaci rozehrávají *obě* strany a k ohnutí je zapotřebí nejen ohybače, ale také ty, kdo se ohýbat dají.

Jenom nemnozí dospívají k reakci opačné: nedat se ohnout ani za cenu útisku — sebe i svých nejbližších. A teprve tady se pak můžeme ptát opodstatněně: mají na to právo? Kdy, za jakých podmínek může člověk obětovat spolu se sebou i druhého, jeho osud či zájmy?

Odpověď je na první pohled jednoduchá: záleží na tom, zda je člověk veden nenávistí či láskou, zda jeho počín je destruktivní či konstruktivní. Ve skutečnosti je však někdy obtížné tyto dva póly rozlišit. Zejména ti, kdo jsou vedeni nenávistí, si své nejmocnější pohnutky ani neuvědomují. Přicházejí ke slovu ve všech převratných či jinak nešťastných dobách a domnívají se ve vsí upřímnosti, že slouží nějaké velké věci. Ve jménu této věci vedou války křížácké i jiné, moderněji „svaté“, vyhlazují nepřátele rasové, třídní i jiné, chytanou se do křížku ve jménu záměru původně dobrého, zakousnou se do protivníka a zapomenouce na svá předsevzetí, oddají se zápasu, dokud nezahubí sebe i své okolí. Jsou s to položit na oltář „Věcí“ osud svůj

i osudy svých bližních, v přesvědčení o jejich relativní nicotě. Skutečně pozitivním hodnotám jsou však beznadějně odcizeni, nejsou s to je uskutečňovat. Svoji „Věc“ totiž ztotožňují s cílem, který si promítají do vzdálené budoucnosti či do jiné země, avšak prostředky, kterých používají, tento cíl donekonečna vzdalují, místo aby jej přibližovaly, jsou svou podstatou destruktivní. Činitelé takovýchto skutků „obětují“ sebe i své okolí v přesvědčení o *nízké* hodnotě jediného konkrétního lidského osudu, i svého vlastního, před tak zvanou „tváří dějin“. Jejich nevědomou a základní motivací je pak nenávisť i k sobě samému. Jejich destruktivní, diabolická podstata bere na sebe v každé generaci a v každé situaci novou podobu a vždy znovu se uchází o roli spasitelskou. Již dávno byli velkými duchy rozpoznáni jako „běsi“. Slovo „oběť“ v takovémto spojení ale není na místě — odpovídající výraz zní — „zmarnění“. Pravá oběť předpokládá dvojí lásku: k tomu, kdo je obětován a — jakkoli to zní zvláště — také k sobě samotnému. Jak se totiž takový akt děje?

Sebeláska je prvním motivem: člověk netouží „bojovat za Věc“, realizovat něco mimo sebe, sloužit odcizené modle. Je si ale jaksi samozřejmě jist, že jsou to hodnoty jeho *vlastního* nitra, které jsou dost dobré na to, aby se za ně se vším úsilím bral. Bývají to v konkrétní situaci aktualizované, avšak svou podstatou starobylé a obyčejné hodnoty jako hrdost, sebeúcta, volnost a klid duše, nezatížené vinou, strachem a nenávistí. Ve prospěch těchto vysokých hodnot se pak člověk vzdává některých rovněž vysokých, ale přece jen dílčích, instrumentálních hodnot (u nás obvykle v oblasti hmotné, v oblasti profese...) Není to tedy (kupříkladu) abstraktní svoboda, ba ani svoboda národa, není to spravedlnost obecně, ba ani „naše spravedlivá věc“ — všechny *vnější* hodnoty každým okamžikem hrozí odcizením — ale je to pouze *vnitřní* svoboda člověka a v *každém okamžiku* znovu vytvářený pocit vnitřní rovnováhy, spravedlnosti, které jsou hodny stát se motivací oběti, stát se tím, komu je oběť přinášena. Je přitom snad dostatečně zřejmé, že oběť, újma na některých hodnotách, je učiněna ne snad jen pro vnitřní přestavbu duše, ale pro obtížné sladění niterných potřeb člověka s vnější skutečností, se skutečností, která se vzpírá, ohrožuje a zraňuje.

Sebeúcta, hrdost, svobodomyšlnost, sebedůvěra, schopnost zachovat si vlastní tvář... to jsou některé vlastnosti, kterých je k tomuto kroku zapotřebí a které ve svém úhrnu skládají pojem zdravá sebeláska.

Láska k tomu, čí zájem je obětován, je druhou nezbytnou prevencí zmarnění. Jestliže totiž člověk vůbec někdy něčí zájem dá všanc, pak to může být *právě a jedině* člověk nejvíce milovaný, nikdo jiný. Jedině tehdy je totiž zaručena dvojí výhrada: že oběť není zástupná, že totiž člověk neobětuje *místo* sebe, ale (s těžkým srdcem) spolu se sebou, a dále, že způsobená újma není marnou nicotnou „třískou při kácení lesa“, ale že je tím krajním, nejcennějším, co je člověk s to přinést. Láska k tomu, jehož zájem je obětován, předpokládá též ohled na jeho souhlas či porozumění, předpokládá, že člověk prožívá osud obětovaného stejně intenzívně jako svůj vlastní. Avšak prožívá-li jej takto, potom neváhá zacházet s ním stejně jako se

zájmem vlastním, totiž *stejně autenticky*, se statečným odhodláním a upřímností.

Akt oběti, či, v konkrétní situaci, újma chápaná jako *dobrovolná* výměna v oblasti nejvyšších hodnot, přináší potom — kromě strádání někdy velmi svízelného, které je podstatou oběti — i okamžiky vrcholných pocitů. Vyloučeno je zmarnění, zdeptání vyrůstají naopak nové dobré hodnoty, nejčastěji v oblasti duchovní a v oblasti vztahů.

Dítě, manželka, rodiče jsou s to snášet s pronásledovaným členem své rodiny útlak, újmu na vlastních zájmech, jestliže vědí, že to není tím, že by jim samotným byla přičítána nepatrná hodnota, ale naopak tím, že jsou milováni, a to pro svoji vlastní možnost svobody, ušlechtilosti a lásky; pro možnost, která je v každém člověku přítomna a realizuje se mimo jiné i v prožitku oběti. Takové vědomí, takové prožívání pak může utužit porozumění a přichylnost mezi nejbližšími lidmi, byť bylo podbarveno strádáním (které je cenou, platidlem). Humanistické hodnoty jako svoboda a láska se totiž vzájemně probouzejí k životu, vzájemně se posilují, jsouce od původu spolu spřízněny.

V tomto smyslu již deset let odpovídá čin Jana Palacha na tu základní otázku, s níž se každodenně potýká náš národ ve svých dospělých a zodpovědných jedincích: jestliže oběť, tedy s láskou; nikoli destrukce, ale nová tvorba, přesažení, povznesení. Neobětoval totiž spolu se sebou také svoji maminku pro nedostatek lásky, ale *přesto*, že ji měl rád; její bolest přičítal ke své a jeho oběť se tím zvětšila, jako by sám sebe obětoval dvakrát. Takto znásobený, potvrzený jeho čin je pak tou hodnotou, z níž budeme čerpat úžas a patos ještě mnoho let.

V Praze v lednu 1979

Helena Klímová

7. Noční kádrový dotazník

Asi tak za hodinu budu muset ukončit práci a odebrat se do zaměstnání — nebo naopak. Narodil jsem se rok po druhé světové válce, jsem běloch, katolík, politicky neorganizovaný, před zákonem bezúhonný. V srpnu 1968 jsem se s manželkou s plným vědomím „nedozírných důsledků“ rozhodli nepoužít platných pasů a setrvat v Československu a také v roce 1977 — po mém podpisu Charty 77 — jsme několikrát odmítli nabídku volné jízdy do Rakous. Žijeme vesele a spokojeně: pokud již člověk projeví podivínskou ochotu nechat se předhodit lvům, pokládám za krajně pošetilé si stěžovat, že nemají dostatečně vyčištěné zuby. Ostatně výslovně podotýkám, že tím neobhajuji ani lvy, ani jejich použití jako argumentu v občanském životě.

Od svých osmnácti let jsem prošel (namnoze nedobrovolně) těmito povoláními: student filozofie, asistent filozofie, pedagog, hydrobiolog, nezaměst-

naný (s podporou), student matematiky, matematik u drah, programátor, topič. Vedlejším povoláním jsem mimo to byl: dělníkem v pivovaru a na stavbě, pasákem krav, pomocným kulturním redaktorem, lingvistou, překladatelem, učitelem logiky a expertem v oboru počítačů. Všechny tyto většinou nedobrovolné přesuny neplynuly z nějaké mé nepohodlné opoziční angažovanosti, nýbrž naopak z toho, že jsem nebyl ochoten se dostatečně politicky angažovat podle momentálních direktiv shora.

Byl jsem možná až trestuhodně trpělivý. Mlčky jsem vzal na vědomí, že škrtem pera bylo prakticky (a na nějaký čas i formálně) zrušeno veškeré literární dění a věnoval jsem se filozofii. Mlčky jsem vzal na vědomí, že nutnou podmínkou k zaměstnání filozofa je členství v komunistické straně a přeškolil jsem se na matematika. Mlčky jsem vzal na vědomí, že jako věřící nemohu být matematickým redaktorem ani získat vědeckou hodnost (uvádím zde pouze omezení, která jsem osobně vyzkoušel), a věnoval jsem se pilně programování. Mým svědomím otrásla teprve perfidita moci, která se při vši své absolutnosti neodhodlala vylít si svůj hněv proti kultuře na jejich známých a uznávaných představitelích, ale na mírumilovné skupině slabých a opuštěných mladých hudebníků — máme totiž takové příkázání, že je třeba bránit vdovy a sirotky vůči násilníkovi. A teprve díky zuřivým a nevybíravým útokům proti Chartě 77, na kterých se měli povinně podílet všichni občané, jsem se definitivně rozhodl připojit se k této občanské aktivitě — máme totiž takové příkázání, že není dovoleno vydat křivé svědectví proti bližnímu svému a naše řeč má být ano, ano; ne, ne.

Takže zatím přes den pracuji v kotelně a zbytek času se snažím dělit mezi spánek, rodinu, občanskou aktivitu, matematiku a filozofii. Díky patriarchálnímu zřízení naší rodiny se má žena zdržuje veřejných projevů a může proto doposud vykonávat své povolání matematicky. Ostatně díky témuž zřízení jsem si naprosto jist (a mám to experimentálně ověřeno), že v případě mého uvěznění bude v můj prospěch učiněno vše, co lze učinit a ještě něco navíc.

Pro naše čtyři starší děti — pětiletou Martu, tříletého Patrika i oba kluky-školáky, devítiletého Marka a sedmiletého Martina — jsou občasně policejní návštěvy spíše vítaným dobrodružstvím: v minulém roce obohatily svůj repertoár o dvě nové hry „na Chartu“ a „na nezaměstnané“. Náš (prozatím) benjamínek, roční Filip, je úspěšný především jako budík — nicméně už chodí na nočníček, úspěšně běhá, žvatlá a destruuje bytové zařízení.

Spor s mocí, do kterého jsem vstoupil — a to v tomto státě znamená vstoupili jsme, celá moje rodina až do třetího pokolení, všichni moji přátelé, kteří se mě včas veřejně neodřeknou — bude dlouhý, vyčerpávající a podle všech lidských měřítek beznadějný. Kdykoliv říkám „posud“ a „zatím“, znamená to jen poukaz na možné zhoršení. Dokonce ani kapitulace nebo dezerce (a nemohu v tom nevidět zásah Prozřetelnosti) nedává naději; moc, proti které stojíme, se vyznačuje dvěma vlastnostmi — nejraději rdousí o samotě a v temnotách a nikdy nic nezapomíná a neodpouští. Abych citoval dosud

nejtěžší oběť tohoto zápasu, v Pánu (byť bezmála v úřadovnách StB) zesnulého pana profesora Patočku: „Není to bitva, ale válka. A vyhraná bitva neznamená vyhranou válku, ale také prohaná bitva neznamená prohranou válku.“ Je to podivná válka (a pochopte prosím, že se jen obtížně dopracovávám mentality oběti nebo mučedníka — mému habitu by daleko spíše vyhovovala tanková divize, městská guerilla či prostě postaru vztyčit praporec s křížem a vytrhnout na hlavní město). Vedena je výlučně slovy — a přitom má moc na jeden náš psací stroj k dispozici deset tiskáren.

Jsme navíc vrženi o mnoho století zpět: před vynález automobilu, telefonu, knihtisku, pošty atd. Strávíme několik hodin pobíháním po městě k vyřízení toho, na co by ve dvacátém století stačily dva krátké telefonní hovory. Trávíme tisíce hodin opakováním a opisováním faktů, které by bylo možno shrnout do jediného sloupce v novinách. Zastáváme se zákonů, jednáme legálně a veřejně. Moc popírá zákony, postupuje proti nám ilegálně a konspirativně. Je to hra nervů: jak si pochutnají a rozkřičí se, když se někdo z nás vzepře desátému nesmyslnému a nezákonnému zákroku, když na stou urážku odpoví také urážkou, nebo když se třeba jen z únavy opije, aby se na chvíli zbavil stálého tlaku.

Naštěstí svět kolem nás je reálný: děti vstávají, oblékají se a snídají, vypravují se do školy, rodina skutečně existuje, je pospolu nebo rozdělena, má své radosti i žaly, své přátele a zájmy. Kdežto oni, ti druzí, jsou jen přízraky, které se s nepořádně nasazenou lidskou maskou občas vynořují z mlh a úzkostně tají své činy a hlavně svá jména. Snaží se nás opříst svou pavoučí sítí, využívajíce toho, že se jich všichni bojí. Stačí telefonát nebo krátký rozhovor (ne, písemně nikdy nic nedávají): tvá práva přestanou platit, tvé nároky nebudou projednávány, tvé doklady a smlouvy budou zrušeny, vyhodí tě ze zaměstnání a ze školy a jinde nepřijmou, odeprou ti lékařskou péči (a toto vše se již stalo). Příkazu nelze neuposlechnout, leč je možno jej špatně pochopit, nechat ho zmizet ve slepých uličkách složitých byrokratických cest, nebo alespoň jeho provedení vyvážit skrytými projevy dobré vůle — v tom mají Češi rozsáhlou zkušenost. A my jsme naštěstí — a navzdory tvrzením sdělovacích prostředků — chráněni pevným krunýřem všeobecných sympatií — z mnoha set lidí, s nimiž jsem v loňském roce hovořil (nepočítám ovšem „hovory“ úřední) se jen *tři* vyslovili proti Chartě 77 — a to mi ještě jeden přišel po čase říct, že si ji přečetl, a že nedokáže pochopit, co je na ní špatného.

Vlastně se setkáváme s jedinou vážnou námitkou: máme sice pravdu, ale jsme šilenci, nemáme jedinou naději v tomto zápase trpaslíka se stádem obrů, dobrovolně vstupujeme do jámy lvové a pece ohnivé, rozumný člověk takto svou hlavu zbytečně neutráci. Mimochodem některé neočekávané neúspěchy moci v průběhu roku pozoruhodně zredukovaly počet stoupenců této námitky.

Nicméně zbývá na závěr vyložit, zda jedním jak jedním jenom proto, že máme takové příkázání, nebo zda si od svého jednání slibují nějaké faktické výsledky. Pokládám (a to je příšerně osobní stanovisko!) všechny nespra-

vedlnosti, nezákonnosti a společenská zla natolik spjatá s celkovým systémem, že příliš nedoufám v nějaké přímé podstatné zlepšení. Vlastní úkol vidím v něčem jiném. V současné epoše byl v Československu přiveden takřka k dokonalosti (daleko předčící padesátá léta a v jistém smyslu dokonce i Orwellův „dvojsmysl“) systém dvojí pravdy. Navenek je každý zavázán k souhlasu, optimismu a periodickému jásání; za zavřenými dveřmi se každý (střední stranické kádry a důstojníky StB nevyjímaje) vyjadřuje odmítavě, pesimisticky a s hlubokou skepsí. Dokonce je zde stejně nebezpečné věřit tomu, co říkám, jako říkám to, co si myslím — fanatici byli postupně zlikvidováni.

Tento systém je hluboce nemravný, neboť nejen produkuje utrpení, ale bere mu i jeho jméno (a tudíž smysl). Tento systém je nebezpečně stabilní (natolik stabilní, že vylučuje dějiny). Proklamativně totiž povýšil cukr a bič z prostředku vlády na ideologický základ a to mu garantuje bezpečnou identitu moci a doktriny (snad Calligulův kůň, zvolený za senátora, je zde primitivním a naivním předobrazem). Tento systém stojí však před jedním smrtelným nebezpečím — je založen na tom, že všichni uznávají cukr a bič jako argument (a on je skutečně pádný argument). Zvolání „král je nahý“ může vést k naprosto nekontrolovatelným a neočekávaným důsledkům a od základu změnit stav věcí. Ovšem v království spravovaném falešným krejčím, uprostřed zástupu králových stráží a dvořanů — kteří jsou pochopitelně také všichni nazí — může na něčem takovém trvat jen blázen nebo dítě. Nuže jsem přesvědčen, že být blázny nebo dětmi představuje nejen cestu ke Království nebeskému — nebudete-li jako tito maličci, nevejdete; moudrost tohoto světa je bláznovstvím a bláznovství moudrostí — ale za daných okolností i naší jedinou pozemskou politickou šancí.

Václav Benda